

Автор: Мазур Ірина Володимирівна, класний керівник 6 класу, вчитель української мови та літератури Затоківської загальноосвітньої школи № 9 I-III ступенів м. Білгорода-Дністровського Одеської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, **переможець** міського конкурсу «Класний керівник року» (2014), член обласної творчої групи класних керівників при Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, керівник обласного майстер - класу (з 2014 року)

«СКАРБНИЦЯ ДУХОВНОСТІ»

*(виховна система класу в Школі культури здоров'я
«Духовність. Здоров'я. Гармонія – Благодатне життя»)*

В океані рідного народу
відкрий духовні острови.

В. Симоненко

Духовно-моральне виховання особистості найболючіша й найактуальніша проблема для нашого суспільства. Глибока криза цінностей серйозно загрожує майбутньому людства. Свідченням духовної руйнації особистості стали байдужість до оточуючих, наркоманія, алкоголізм, злочинність, прагнення до дармового комфорту. Люди втрачають моральні орієнтири, процвітають жорстокість, егоїзм, зло, насильство. Тому виникла потреба духовного відродження нашого суспільства.

Найвидатніший український педагог ХХ століття В. О. Сухомлинський – засновник гуманістичної, новаторської педагогіки, вважав, що «непорушна основа духовно-морального переконання закладається в дитинстві і раннім отрочстві, коли добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини лише за умови яскравої наочності, очевидності духовного змісту того, що він бачить, робить, спостерігає».

Одне з першочергових і невідкладних завдань, яке стоїть сьогодні перед освітою, громадськістю та кожною сім'єю – змінити систему цінностей підростаючого покоління та формування духовного світу дітей, відновити високу моральність, загальнолюдські духовні ідеали, виховання справжнього громадянина нашої держави на засадах духовних скарбів нашого народу, адже українці – одна з найдавніших націй на землі й має багаті народні традиції.

У «Школі культури здоров'я»

Педагогічний колектив школи творчо працює над розбудовою моделі *Школи культури здоров'я «Духовність, Здоров'я, Гармонія – Благодатне життя»*.

З 2012 року наша школа є дійним членом Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, отримала статус «Освітньо-інформаційного центру з розвитку обласної мережі шкіл сприяння здоров'ю». Створено творче освітнє та соціальне середовище, яке об'єднує всіх суб'єктів навчально-виховного процесу на засадах гуманізму, любові, доброзичливості, демократії і глибокої поваги до *ЛЮДИНИ*, щоб кожна дитина: виховувалась людиною благородною та великодушною, розвивалась духовно і морально, оволодівала знаннями, що розширюють її свідомість і ведуть до творчості та творення блага, вчилась виражати, берегти та стверджувати в житті свою вільну волю, любила Батьківщину, цінувала та бережно ставилася до багатовікової культури свого народу і людства.

Успішно впроваджується виховна система навчального закладу за **шкільною комплексною програмою «Сходинок до духовності»**, основне завдання якої – духовно-моральне становлення особистості на підґрунті ціннісно орієнтованого життєсприйняття. Педагогічним колективом здійснюється подальший пошук шляхів, засобів, методів створення оптимальних умов для становлення життєтворчої особистості, яка цінує життя, вміє бути здоровою та щасливою, здатної творити

благодатне життя, давати любов, щастя, добро, радість, достаток, здатної реалізуватися як компетентна особистість у сім'ї, професії та у соціумі.

Саме тому, як класний керівник, працюю над *проблемою*: «Створення у класі виховного середовища, що сприяє формуванню високоморальної, духовно розвинутої та соціально активної особистості». У пошуках інноваційного шляху вирішення цієї проблеми – розбудована **виховна система класу «Скарбниця духовності»**.

ВИХОВАНА СИСТЕМА КЛАСУ «СКАРБНИЦЯ ДУХОВНОСТІ»

*Вихована система класу «Скарбниця духовності» спрямована на набуття учнями найголовніших якостей **українського виховного ідеалу**, це: віра в Бога і виконання Його Волі та Законів, любов до людей, духовність, гуманізм, доброта, патріотизм, мужність, відвага, любов і пошана до батьків й старших, турботливе ставлення до менших і слабших, чистота почуттів, любов до праці, усвідомлення своєї людської гідності, почуття честі, поваги до інших людей, волелюбність, лагідність, чемність, гостинність.*

*Моє педагогічне кредо: **«ПЕРЕМАГАЙ
гнів ЛАГІДНІСТЮ,
зло – ДОБРОМ,
скупого – ДАРАМИ,
брехуна – ПРАВДОЮ»**.*

Чому «Скарбниця духовності»?

«Виховання за своєю суттю – це керівництво духовним становленням людської особистості» – писав **В. О. Сухомлинський**.

Щоб виховати високоморальну, творчу, здорову, працьовиту, соціально активну, успішну особистість, ми всі разом протягом навчання у школі будемо наповнювати нашу **«скарбницю»** духовно-моральними **«перлинами»** ціннісних орієнтацій українського виховного ідеалу, щоб наше життя стало благодатним. А доцільно організований виховний процес сприятиме збагаченню морального досвіду учня та його внутрішнього життя, виводити особистість у простір світоглядних ідей, формувати соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість, духовні й матеріальні потреби.

При створенні виховної системи класу, **були враховані** інтереси учнів та їх батьків, місцевих органів самоврядування, а також можливості та традиції школи, селища, соціального оточення.

Провідна ідея виховної системи класу – виховання особистості з високоморальними цінностями, гуманістичними поглядами, духовно багатою й здатної вести інтелектуально-духовний діалог, яка має активну життєву позицію.

Мета виховної системи класу полягає у сприянні формуванню гармонійної особистості, з творчим потенціалом, високими моральними принципами, духовно багатою через організацію життєдіяльності класного колективу на засадах єдності виховних впливів, співтворчості, консолідації зусиль класного керівника, вчителів, сім'ї та громадськості, створення позитивного і гармонійного оточення.

Завдання виховної системи класу:

✓ виховання гармонійної особистості з міцними моральними переконаннями та потреби учнів поводити себе згідно з моральними нормами;

✓ встановлення доброзичливих, позитивних взаємовідносин між учнями, відпрацювання навичок поведінки, які базуються на розумінні, терпимості, компромісі, самоповазі та повазі до оточуючих;

- ✓ сприяння формуванню комплексу таких особистісних якостей і рис характеру, як патріотична свідомість, відповідальність і мужність;
- ✓ виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного і психічного здоров'я;
- ✓ сприяння формуванню соціальної активності та громадянської самосвідомості учнів через розвиток учнівського самоврядування, яке має діяти на основі демократичних цінностей.

Методологічна основа побудови виховної системи класу спирається на:

- ☞ *ідеї духовно-морального виховання* (Г. С. Сковорода, К. Д. Ушинський, С. Ф. Русова, Г. Г. Ващенко, В. О. Сухомлинський, Ш. О. Амонашвілі);
- ☞ *ідеї національного виховного ідеалу* (Г. Г. Ващенко, К. Д. Ушинський);
- ☞ *гуманістичну філософію* (Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський);
- ☞ *важливість ідеалу для молоді людини* (В. О. Сухомлинський);
- ☞ *народне дитинознавство* (М. Г. Стельмахович);
- ☞ *ідеї виховання людини громадянського суспільства* (С. Ф. Русова);
- ☞ *ідеї особистісно зорієнтоване виховання* (І. Д. Бех, Е. В. Бондаревська, Е. Н. Ільїн, В. В. Сериков, І. С. Якиманська);
- ☞ *передові педагогічні думки з проблем виховання педагогів Одещини* (М. П. Гузик, Г. А. Могильницька, В. В. Ягоднікова, О. І. Чешенко, Т. В. Фокіна, Т. М. Шуляк, І. М. Шумовецька).

В їхній ідейній скарбниці я знайшла безцінні роздуми про виховання та навчання, розвиток духовно-моральної свідомості, життєвої компетентності кожної дитини, розбудову творчого виховного простору життєдіяльності учнівського колективу через розширення взаємозв'язків учнів у школі та соціумі, збереження життя, здоров'я дітей, формування і розвитку в них мотивації до ведення здорового способу життя, моральних мотивів поведінки жити за законами духовних цінностей на підґрунті ціннісно орієнтованого життєсприйняття.

Новацією є комплексно-діяльнісний підхід до створення благодатних умов, сприятливого середовища для гармонійного розвитку та удосконалення дітьми своїх кращих духовних і моральних якостей та здібностей.

Організація виховного процесу в класі базується на наступних **принципах**: національної спрямованості, системності, цілісності, єдності національного і загальнолюдського, акмеологічності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та толерантності, особистісно орієнтованої спрямованості, превентивності, технологізації, які визначають **стратегію і напрями активізації виховної діяльності класу**.

У центрі уваги виховної системи класу – **особистість учня** як суб'єкта виховання, розвиток його внутрішнього «Я», формування моральних цінностей, стимулювання здорового способу життя і відповідального ставлення до суспільства, до родини, до самого себе, до природи, яка знайде своє достойне місце у житті.

Організація виховного процесу в 6-му класі базується на наступних **підходах**:

- ✓ Вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів, міжособистісних відносин.
- ✓ Орієнтація виховного процесу на рівень розвитку, соціального досвіду і потреби окремого учня, індивідуальне стимулювання.
- ✓ Створення ситуації успіху.
- ✓ Індивідуальна й колективна робота по залученню учнів у діяльність.
- ✓ Створення середовища, що формує терпимість до чужої думки.

- ✓ Виховування поваги до прав інших людей, людської гідності.
- ✓ Розвиток у кожній дитині свідомого почуття відповідальності, власної гідності, самостійності, ініціативності, творчості.

Пріоритетні напрями виховної системи класу «Скарбниця духовності»:

☞ Створення у класі виховного середовища для особистісного зростання учнів, що сприяє формуванню високоморальної, духовно розвинутої та соціально активної особистості, соціального захисту та захисту їх прав.

☞ Поєднання всіх видів діяльності учнів і педагогів з метою єдності виховних впливів, створення оптимальних умов для співробітництва, співтворчості, співдіяльності.

☞ Забезпечення умов життєдіяльності учнів щодо збереження та розвитку їх духовного, фізичного, психічного та соціального здоров'я, формування здоров'язбережувальної компетентності.

☞ Сприяння формуванню громадянської компетентності, розвитку соціальної активності підлітків на засадах вдосконалення учнівського самоврядування, співпраці та співдіяльності їх із громадськими організаціями.

☞ Впровадження шкільної комплексної програми «Сходінки до духовності», програми виховної роботи класу «Перлини духовності», проекту «Добре серце» щодо забезпечення інтересів, потреб, запитів дітей, розвитку їх талантів, здібностей, формування їх духовної, культурної, соціальної, інформаційно-комунікативної компетентностей на засадах ціннісного ставлення учнів до моральності, родини, природи, здоров'я, прекрасного.

☞ Створення у класі виховного середовища для особистісного зростання учнів, що сприяє формуванню високоморальної, духовно розвинутої та соціально активної особистості, соціального захисту та захисту їх прав.

☞ Організація превентивного виховання.

☞ Соціальна орієнтація учнів на головні цінності життя, соціокультурні традиції.

☞ Впровадження **інноваційних** методик, форм, прийомів виховання щодо розвитку та удосконалення виховної системи класу.

☞ Співпраця з батьками, взаємодія з громадськістю.

РЕАЛІЗАЦІЯ

ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ КЛАСУ

Виховна діяльність у нашому класі – цікава та різноманітна, поєднує в собі *традиційні та нетрадиційні* форми, методи роботи класного керівника. Значна увага приділяється соціальній орієнтації учнів на головні цінності життя, збагаченню морального досвіду кожного учня, що виводить особистість у простір світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість.

Зміст виховної системи класу в Школі культури здоров'я «Духовність, Здоров'я, Гармонія – Благодатне життя» зорієнтований на впровадження шкільної комплексної програми «Сходінки до духовності».

Основою змісту виховної системи є реалізація *програми виховної роботи класу «Перлини духовності», проекту «Добре серце».*

У сукупності ці складові виховної системи класу підпорядковані головній меті та спрямовані на вирішення головних завдань виховання. Їх впровадження наповнюють зміст роботи учнів класу світлом добра, духовності, людяності; сприяють забезпеченню інтересів, потреб, запитів дітей та розвитку їх талантів, здібностей; формують їх духовну, культурну, соціальну, інформаційно-комунікативну компетентності.

ПРОГРАМА «ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ»

Програма виховної роботи класу «Перлини духовності» розроблена для учнів 5-9-х класів з урахуванням вікових, індивідуальних та психолого-педагогічних особливостей учнів.

Програма передбачає комплексний підхід до виховання молодої людини, спрямованого на забезпечення гармонійного та цілісного розвитку особистості.

Метою програми «Перлини духовності» є всебічний розвиток особистості, її духовне збагачення, сприяння активному становленню й самореалізації кожного вихованця шляхом впровадження головних ідей духовності та моральності, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Для досягнення означеної мети передбачено реалізація таких **завдань**:

⇒ створення умов для формування духовно багатої, гармонійно розвиненої, творчої та здорової особистості вихованця;

⇒ сприяння формуванню навичок гармонізації відносин у соціумі, прищеплення морально чистих, гуманних та доброзичливих взаємовідносин між учнями класу, навичок здорового способу життя та безпечної поведінки;

⇒ сприяння оволодінню умінням моделювати ситуації, враховуючи знання, набуті учнями у повсякденному житті;

⇒ сприяння розвитку в учнів пізнавальні та комунікативні здібності, прагнення бути свідомим громадянином, патріотом України;

⇒ сприяти вихованню почуття національної гідності, відповідального ставлення до людей, власного здоров'я, природи рідного краю.

Програма «Перлини духовності» включає **п'ять** основних **напрямів** – «перлин»:

☞ «Перлина здоров'я та гармонійних колективних стосунків»;

☞ «Перлина родинності»;

☞ «Перлина працьовитості та одвічних духовних цінностей»;

☞ «Перлина екологічної культури»;

☞ «Перлина патріотизму».

У кожному з цих напрямів визначені основні завдання, орієнтовна тематика, форми проведення та зміст виховних справ, творчі домашні завдання щодо формування відповідних виховних досягнень учнів.

Змістом програми передбачено використання таких **форм роботи** з учнями: проекти, тренінгові заняття, години спілкування; інформаційні години, колективні творчі справи, інтерактивні вправи, творчі майстерні, інтелектуальні та рольові ігри, диспути, усні журнали, бесіди, акції (благодійні, екологічні та інші), пошуково-краєзнавча робота, екскурсії, свята, виставки. А також – рефлексію, мозковий штурм, відкритий мікрофон, анкетування, тестування учнів, соціологічні дослідження та інше.

Очікувані результати:

- ✓ духовне та інтелектуальне зростання кожного вихованця;
- ✓ сформованість чіткого уявлення учнів про загальнолюдські та національні цінності;
- ✓ удосконалення пізнавальних та комунікативних здібностей дитини;
- ✓ реалізація творчих здібностей вихованців.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ «ПЕРЛИНИ ДУХОВНОСТІ» (для учнів 6-го класу)

I напрям програми

«ПЕРЛИНА здоров'я та гармонійних колективних стосунків»

Гасло напрямку: Головним скарбом життя є здоров'я, і щоб його зберегти, потрібно багато що знати (*Авіцена*).

Завдання:

- розвивати комунікативні здібності, навички зміцнення та збереження здоров'я;
- формувати культуру здорового способу життя, морально-етичні якості особистості;
- виховувати відповідальне ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Брейн-ринг «Життєві цінності людини».
- ✓ Година спілкування з елементами тренінгу «Я і колектив», «Мій режим дня».
- ✓ Рольова гра «Ми за здоровий спосіб життя».
- ✓ Вікторина «Яскраві барви здоров'я».
- ✓ Конкурс малюнків та плакатів «Здоровому все здорово!».
- ✓ Родинне свято «Гармонійні родинні стосунки – невід'ємна складова здоров'я людини».
- ✓ Спортивні змагання.

II напрям програми

«ПЕРЛИНА родинності»

Гасло напрямку: З родини йде життя людини (*народна мудрість*).

Завдання:

- розвивати усвідомлене сприйняття духовних надбань рідного народу, прагнення зберігати родинні традиції, реліквії;
- формувати моральні цінності та етичні норми родинно-сімейних відносин;
- виховувати почуття поваги і любові до своїх батьків, родини.

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Усний журнал «Криниця маминого серця».
- ✓ Колективна творча справа «Дорога до батьківського дому»
- ✓ Круглий стіл для батьків та дітей «Тепло батьківського дому. Рід і родина».
- ✓ Родинне свято «Берегиня роду людського».

III напрям програми

«ПЕРЛИНА працьовитості та одвічних духовних цінностей»

Гасло напрямку: Ми мусимо зберегти духовний набуток для наступних поколінь, які мають знати, чийх батьків вони діти (*В. Скуратівський*).

Завдання:

- формувати національну та духовну свідомість підростаючого покоління;
- розвивати інтерес вихованців до культурної спадщини рідного народу;
- виховувати відчуття потреби у праці та самовдосконаленні через пізнання духовних скарбів українців.

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Година спілкування «Духовна криниця – батьківський край».
- ✓ Година духовності з елементами тренінгу «Доброта і милосердя у моєму житті».
- ✓ Творча майстерня «Народна творчість – духовне надбання українського народу».
- ✓ Свято «Невичерпне джерельце народної мудрості».

- ✓ Вікторина «Шануймо святиню – хліб».
- ✓ Усний журнал «Національні символи – обереги українського народу».
- ✓ Родинне свято «Своя хата – своя правда, своя стріха – своя втіха».
- ✓ Акція «Чиста кімната – чистий навчальний кабінет – чистий двір».

IV напрям програми
«ПЕРЛИНА екологічної культури»

Гасло напрям: Любіть, шануйте, бережіть природу – вічне джерело нашого життя і нашої твердості (М. Рильський)

Завдання:

- формувати навички свідомого природокористування;
- залучати учнів до активної екологічної діяльності;
- виховувати відповідальне ставлення до природи та навколишнього середовища.

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Усний журнал «Екологічна культура людини».
- ✓ Екологічний брейн-ринг «Неповторний та чудовий світ природи».
- ✓ Година спілкування «Гармонія взаємин людини з природою».
- ✓ Тренінгове заняття «Здорова планета – здорова людина».
- ✓ Екологічна акція «Посади дерево».
- ✓ Трудовий десант «Збережи природу рідного краю».

V напрям програми
«ПЕРЛИНА патріотизму»

Гасло напрям: Ніхто не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути (В. Липинський).

Завдання:

- поглибити знання вихованців з історії розвитку української держави;
- формувати патріотизм, національну свідомість;
- виховувати любов до рідного краю, його народу, гордість за свій народ.

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Урок державності «Моя країна – Україна!», «Я – українець, і я цим горджуся».
- ✓ Година спілкування «Україно моя! Я для тебе на світі живу».
- ✓ Усний журнал «Сторінками історії України».
- ✓ Година спілкування «Мова – наймудріша наша Березина».
- ✓ Екскурсії до Білгород-Дністровського краєзнавчого музею за тематикою:
 - ❖ «Чудовий край старовини глибокої»;
 - ❖ «Пам'ятники та пам'ятні місця Акерману»;
 - ❖ «Природа Придністровського краю»;
 - ❖ «Храми Акерману» та інше.
- ✓ Інтелектуальна гра «Мої права – мої обов'язки».
- ✓ Екскурсії «Визначними місцями України». Відвідування:
 - ❖ Національного дендрологічного парку «Софіївка» (м. Умань);
 - ❖ Дунайського біосферного заповідника на території Кілійського району Одеської області (м. Вилкове);
 - ❖ Одеського археологічного музею НАН України.

У рамках виховної програми «Перлини духовності» в даний момент реалізується **проект «Добре серце»**.

ПРОЕКТ «ДОБРЕ СЕРЦЕ»

Тематичний напрямок проекту «Добре серце»: освітній, соціальний.

Цільова аудиторія проекту: учні 6-го класу, вчителі та батьківська громадськість Зatokівської ЗОШ № 9 I-III ступенів.

Географічна територія, на яку поширюється діяльність проекту:
смт Затока, місце проживання учнів 6-го класу.

Мета проекту: сприяти формуванню у дітей загальнолюдських якостей, духовних цінностей життя й розвитку духовних здібностей, їх соціалізації й уміння творити добро через об'єднання дітей навколо ідеї добра та милосердя, ідей – дарувати тепло душі своєї, моральності та патріотизму; впровадження у виховний процес **філософського розуміння «доброго серця»** у рамках виховної системи класу «Скарбниця духовності».

Завдання проекту «Добре серце»:

- ✓ Виховувати соціально відповідальне покоління – активне, діяльне, небайдуже, формування духовно багатой, гармонійно розвиненої людини, яка успішно реалізується в соціумі як творча, соціально активна особистість.
- ✓ Стимулювання розвитку дитячих благодійних ініціатив й реалізації їх пропозицій, ідей в життя. Набуття учнями досвіду для компетентної соціально активної роботи.
- ✓ Сприяння вихованню дітей в атмосфері доброчинності, толерантності, чуйності, людяності, милосердя, співчуття, бажання поділитися частинкою тепла, бажання бути щирим, поваги до старшого покоління.
- ✓ Надання посильної допомоги та моральної підтримки соціально незахищеним верствам населення смт Затока: ветеранам – вчителям школи, інвалідам дитинства, малозабезпеченим та самотнім пенсіонерам, ветеранам Великої Вітчизняної війни та УБД, напівсиротам, пільговому контингенту та з числа обдарованих учнів школи.
- ✓ Інтеграція засобів громадського та сімейного виховання дітей. Активізація взаємодії учнів, батьків та громадськості щодо поліпшення духовного виховання учнів.

Проект «Добре серце» реалізується за наступними **напрямами роботи:**

- ❖ «Країна християнської моралі». Форум «Милосердя».
- ❖ «Сімейний вогник». Я дарую *тепло душі своєї* батькові, матері, своїм рідним!
- ❖ Я дарую *тепло душі своєї* одноліткам!
- ❖ Я дарую *тепло душі своєї* людям, які потребують особливої опіки! Робота волонтерського загону «ДОБРЯК».
- ❖ Я дарую *тепло душі своєї* людям мого оточення! Практикум «Я у цьому світі».

Партнери та спонсори проекту:

- ✓ Родини учнів та співробітників, родини друзів та сусідів;
- ✓ Екологічна громадська організація «Чайка»;
- ✓ Спілка ветеранів Великої Вітчизняної війни;
- ✓ Шкільний музей, бібліотека;
- ✓ Недільна школа смт Затока;
- ✓ Затоківський дошкільний навчальний заклад «Золота рибка»;
- ✓ Центр культури та дозвілля смт Затока;
- ✓ Затоківська амбулаторія сімейного типу;
- ✓ Білгород-Дністровський краєзнавчий музей;
- ✓ Дитячий спеціалізований санаторій «Затока»;
- ✓ Міський центр дитячої творчості м. Білгорода-Дністровського.

Практичні форми роботи: колективні творчі справи, проекти, акції благочинності та операції милосердя, тижні подяки, участь у Всесвітньому русі за доброту та

загальношкільних, селищних заходах, усні журнали, прес-конференції та зустрічі за круглим столом, випуск стіннівок, плакатів, відвідування спектаклів та музеїв та інше.

Очікувані результати реалізації проекту.

Об'єднання дітей навколо ідей добра та духовності, милосердя, моральності та патріотизму. Сформованість чіткого уявлення учнів про християнські моральні якості, загальнолюдські та національні цінності. Прищеплення морально чистих, гуманних та доброзичливих взаємовідносин між учнями класу. Удосконалення пізнавальних та комунікативних здібностей дитини. Набуття навичок соціального служіння учнями класу та членами їх родин. Гармонізація відносин у класному колективі та соціумі життя дітей: сім'я, шкільний колектив, смт Затока.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ «ДОБРЕ СЕРЦЕ»

❖ «Країна християнської моралі». Форум «Милосердя».

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Засідання гуртка «Духовність».
- ✓ Години духовності «Великодні дзвони», «Духовна криниця – отчий край».
- ✓ Театралізована вистава «Різдвяна зірка». Усні журнали.
- ✓ Колективні добрі творчі справи учнів класу, разом з батьками, друзями класу «Кроки духовного зростання» у рамках роботи Недільної школи смт Затока.
- ✓ Проведення тижнів подяки:
 - ∞ подяка Богу;
 - ∞ подяка Батькам;
 - ∞ подяка Вчителям;
 - ∞ подяка Близьким і Рідним;
 - ∞ подяка Друзям.
- ✓ Участь у загальношкільних заходах, присвячених народним та релігійним святкам.
- ✓ Підведення підсумків участі у добродійних акціях «Милосердя».
- ✓ Круглий стіл «Добро і милосердя у нашому житті» за участю учнів 6-го класу, вчителів, батьків, шкільного практичного психолога, соціального педагога, педагога-організатора, шкільного бібліотекаря, дільничного та представників Спілки ветеранів Великої Вітчизняної війни.
- ✓ Зустріч за круглим столом «Життя людини – найвища цінність».
- ✓ Шкільна олімпіада «Юні знавці Біблії».

❖ «Сімейний вогник».

Я дарую тепло душі своєї батькові, матері, своїм рідним!

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Захист проектів «Мій родовід» (спільно з батьками).
- ✓ «Цінності моєї сім'ї» – демонстрація – звіт.
- ✓ Колективно-творчі добрі справи для батьків, матерів, бабусь, дідусів, рідних.
- ✓ Усні журнали «Сімейні традиції», «Чуття єдиної родини».
- ✓ «Сімейний вогник» для наших батьків.
- ✓ Родинне свято «Тепло сімейного вогнища».
- ✓ Конкурс - виставка «Родинне дерево».
- ✓ Колективно-творчі добрі справи «У гості до наших молодших друзів» для малюків Затоківського дошкільного навчального закладу «Золота рибка» (спортивні свята, музичні перерви, творчі майстерні та інше).

❖ Я дарую тепло душі своїй одноліткам!

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Проект «Клас моїх мрій».
- ✓ Відкритий мікрофон «Хто такий друг?», «Мої відповідальні вчинки», «Дружба – це найбільший скарб».
- ✓ «Якщо разом і дружньо – то ми в змозі подолати труднощі та незгоди» – демонстрація – звіт досягнень учнів класу в умінні взаємодіяти з соціальними партнерами.
- ✓ Конкурс «Символи нашого класу».
- ✓ Колективні творчі справи для учнів класу «Дерево добрих справ» (день народження, добрі справи учнів класу, разом з нашими батьками та друзями класу).
- ✓ Демонстрація літопису-фотоальбому діяльності класного колективу та участі у загальношкільних заходах.

❖ Я дарую тепло душі своїй людям, які потребують особливої опіки! Робота волонтерського загону «ДОБРЯК».

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Добродійні акції «Милосердя».
- ✓ Тренінг «Волонтери – хто вони?», «Мій клас».
- ✓ Відвідування людей похилого віку та дітей, які потребують допомоги,
- ✓ Відвідування дітей з особливими потребами, які потребують нашої уваги.
- ✓ Відвідування дітей, які лікуються у Дитячому спеціалізованому санаторії «Затока».
- ✓ Колективні добродійні творчі справи учнів класу разом з нашими батьками та друзями класу, різноманітні конкурси та заходи.
- ✓ Проведення рейдів спілкування «Доброго дня!» спільно із радою Спілки ветеранів Великої Вітчизняної війни.
- ✓ Випуск стіннівок, плакатів.
- ✓ Участь у загальношкільних заходах.

❖ Я дарую тепло душі своїй людям мого оточення! Практикум «Я у цьому світі».

Форми та тематичний зміст виховної діяльності:

- ✓ Зустрічі з цікавими людьми. Фотоальбом «Наші зустрічі з цікавими людьми».
- ✓ Активна участь у **Всесвітньому русі за доброту** та залучення до добрих справ учнів школи, батьків та друзів класу, сусідів, громадськості та відзначенні дат:
 - ☞ Всесвітній день доброти (13 листопада);
 - ☞ День спонтанного прояву доброти (17 лютого);
 - ☞ Всесвітній день «Дякую» (11 січня);
 - ☞ Міжнародний день боротьби за права інвалідів (5 травня);
 - ☞ Європейський день сусідів (27 травня);
 - ☞ Міжнародний день дружби (30 липня).
- ✓ Уроки мужності – зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни.
- ✓ Звіти – концерти – продукти колективних творчих добрих справ.
- ✓ Демонстрація продуктів випусків стіннівок, плакатів.
- ✓ Активна участь у акціях до Міжнародного дня Чорного моря (31 жовтня).
- ✓ Екологічні акції спільно з Екологічною організацією «Чайка» («Чисте Чорне море», «Лебеді»).
- ✓ Трудовий десант «Збережи природу рідного краю». Фоторепортаж «Збережемо рідний край», «Куточки рідної землі».
- ✓ «Здорово бути здоровим!» – демонстрація досягнень.

- ✓ Активна участь у роботі «За здоровий спосіб життя» та у рамках заходів Затоківської амбулаторії сімейного типу.
- ✓ Екскурсії, подорожі «Подорожуємо разом».
- ✓ Колективно-творчі справи у рамках заходів Міського центру дитячої творчості м. Білгорода-Дністровського, Центру культури та дозвілля смт Затока.
- ✓ Участь у загальношкільних заходах.
- ✓ «Я люблю цей світ і працюю, щоб він став кращим» – звіт творчих справ.

Для ефективною реалізації програми виховної роботи класу «Перлини духовності», проекту «Добре серце» – як класний керівник, досягаю поставленої мети через мотивацію учнів до процесу самовиховання, самовдосконалення, надаючи їм практичну допомогу у підготовці та організації колективних творчих справ класу, особливу увагу приділяю морально-етичному вихованню учнівського колективу, формуванню у дітей відчуття обов'язку, відповідальності, гідності, культури поведінки.

СИСТЕМА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У класі встановлені доброзичливі відносини з однолітками, вчителями на основі гуманних, демократичних норм відносин, що сприяє згуртованості учнів, розкриттю їхніх потенціалів та соціального становлення.

Для вирішення питань організації життєдіяльності класного колективу учнів діє учнівське самоврядування. Його пріоритетом є прагнення підготувати особистість учня до тих життєвих ситуацій, в яких йому доведеться діяти у майбутньому, забезпечити розвиток його самостійності у прийнятті й реалізації рішень для досягнення соціально значущої мети.

Очолює роботу учнівського самоврядування класу **перлина «Лідер»**. У класі діють групи активу за спрямуваннями їх діяльності, це – **перлини: Порядку, Здоров'я, Зелена, Милосердя, Дозвілля, Мудрості**. Спільна діяльність кожної з них є важливою складовою для цілісного наповнення «Скарбниці духовності». Створена обстановка, коли кожен учень відчуває свою причетність та відповідальність за справи.

Учні приймають активну участь у проведенні класних і загальношкільних заходів, дня самоврядування у школі, у реалізації шкільного проекту «Старші молодшим» та інше. Постійно випускають **класну газету «Твори добро»**, підводять підсумки, проводять групову рефлексію, класні збори «**Асамблея досягнень за рік**» та інше.

Класне самоврядування має міцну підтримку з боку класного керівника, педагогічного колективу, педагога – організатора, шкільного практичного психолога та бібліотекаря, тому набуло популярності серед учнів класу.

Учнівське самоврядування класу забезпечує спрямованість колективу й особистості на збагачення соціальним цінним досвідом; розвиток та реалізації творчих можливостей й здібностей учня в комфортних, безконфліктних, безпечних умовах;

удосконалення кращих людських здібностей, потреб і відносин; набуття та розвиток організаторських навичок, здібностей; усвідомленість учнями суспільної позиції.

МИ – АКТИВНІ УЧАСНИКИ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Виховання любові й поваги до своєї Батьківщини – України, її народу починається з любові до своєї **малої батьківщини**, людей, що проживають поруч.

Мої вихованці розуміють *своє завдання*: зробити життя смт Затока красивим, благодатним та наповнити його добрими справами.

Ми разом маємо прикрасити свій великий дім – смт Затока та будувати Благодатне життя на основі складових *Школи культури здоров'я «Духовність. Здоров'я. Гармонія»*. Навколо нас має бути **БЛАГО, БЛАГОДАТЬ**. Тому разом:

✦ *ми вчимося турбуватись* не тільки про своїх рідних, а й про сусідів, соціум та його жителів, щоб зберегти всенародне милосердя;

✦ *ми вчимося перебувати у гармонії* з людьми, природою і з собою.

Діти своїми відповідальними вчинками проявляють **ДІЯЛЬНЕ ДОБРО** – милосердя, до тих, хто його потребує, яке є втіленням **високої любові до ближніх**.

⇒ **Волонтерський загін «Добряк»** організовує та здійснює турботливе ставлення до менших і слабших. Учні відвідують та допомагають людям похилого віку, дітям з особливими потребами, ветеранам – спільно з правлінням Спілки ветеранів Великої Вітчизняної війни.

⇒ Громадська спільнота, депутати Затоківської селищної ради є партнерами та спонсорами **проекту «Добре серце»**.

⇒ Спільно з батьками у **Недільній школі** смт Затока учні вивчають найголовнішу книгу людства – **Біблію**, для них проводяться уроки духовності настоятелем храму.

⇒ Співдіяльність із Затоківським дошкільним навчальним закладом «Золота рибка», з дитячим спеціалізованим санаторієм «Затока» позитивно впливає на дітей, сприяє формуванню милосердя, доброти і співчуття, толерантного ставлення до ближнього.

⇒ Співпраця з Затоківським центром культури і дозвілля дає можливість учням навчатись у гуртках, вони є членами місцевого театру, що сприяє розвитку творчих здібностей вихованців, збереженню культурних традицій нашого народу.

⇒ Спільно з Екологічною громадською організацією «Чайка» проводять роботу по збереженню флори і фауни рідного краю, здійснюють пропагандистсько-практичну діяльність по приверненню уваги як своєї родини, так і сусідів та громади до проблем екології. Приймають активну участь у проведенні екологічних акцій «Посади дерево!», «Збережи море і лиман!», поширюють інформаційні листівки та інше.

⇒ Учні є активними учасниками соціокультурних традицій смт Затока, приймають участь у проведенні заходів:

- ▶ селищних свят, Дня селища – Покров день (14 жовтня);
- ▶ народних та релігійних свят: Нового року, Дня Святого Миколая, Стретіння, Дня матері та інше;
- ▶ урочистих концертів, концерту - реквієму до Дня Перемоги;
- ▶ фестивалів Дружби народів,
- ▶ зустрічей за круглим столом: «Людина цікавої професії», «Справжній житель селища Затока»;
- ▶ Осіннього ярмарку по збору коштів дітям - інвалідам;
- ▶ Всесвітнього дня туризму та інше.

Учні є активними учасниками громадського життя **смт Затока**, що сприяє соціалізації дитини та отриманню практичних уроків життя у громаді, серед людей.

*УЧНІ НАБУВАЮТЬ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНОГО СЛУЖІННЯ ІДЕЇ ДОБРА,
ДУХОВНОСТІ, МИЛОСЕРДЯ, МОРАЛЬНОСТІ, ПАТРІОТИЗМУ.*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З БАТЬКАМИ УЧНІВ

Запорукою успішної виховної діяльності з учнями є співпраця класного керівника з батьками, оскільки саме сім'я значно впливає на процес розвитку особистості дитини, роботу з батьками будує на принципах творчого партнерства, педагогічного такту. Ця співпраця ґрунтується на потребі в обміні інформацією, педагогічно-психологічними знаннями. В роботі підкреслюю позитивні моменти в розвитку дитини, враховую вікові й індивідуальні особливості батьків, рівень їхньої освіти.

Саме родина значно впливає на процес розвитку особистості дитини. З метою підвищення рівня педагогічних знань батьків та їхньої відповідальності за плекання юної зміни, майбутніх громадян нашої держави свою співдіяльність організовую за наступними напрямками:

- ❧ Вивчення сімей учнів.
- ❧ Педагогічна просвіта батьків.
- ❧ Забезпечення участі батьків у життєдіяльності класного колективу.
- ❧ Педагогічна взаємодія із батьківською радою класу.
- ❧ Індивідуальна робота з батьками.
- ❧ Інформування батьків про хід і результати навчання, виховання і розвитку учнів.

❖ *Вивчення сімей учнів:*

- *формування банку даних про сім'ю та особливості сімейно-родинного виховання;*
- *тестування «Дітей виховують батьки. А батьків?»*, «Перевіримо, які ми батьки»;
- *анкетування «Батьки як вихователі», «Чи знаєте ви своїх дітей?»;*
- *написання творів про сім'ю: «Батьки очима дітей», «Цінуй честь родини»;*
- *конкурс творчих робіт «Розлоге дерево мого родоводу», «Про що розповів сімейний альбом»;*
- *педагогічні майстерні з проблем взаємодії педагогів, батьків і дітей: «Психічні травми», «Як потрібно спілкуватись, щоб уникнути конфліктів», «Моральність у родині. В чому вона полягає?»;*
- *круглі столи – зустрічі з фахівцями (соціальним педагогом, психологом, педіатром, наркологом, працівником служби у справах неповнолітніх, юристом);*
- *аукціони педагогічних ідей (обмін досвідом з родинного виховання) «Патріотичне виховання в сім'ї», «Як досягти зближення батьків і дітей».*

❖ *Педагогічна просвіта батьків:*

- *ділові ігри: «Роль сім'ї у соціалізації її членів», «Стратегія сімейного виховання»;*
- *батьківські збори: «Родинно - сімейне виховання: досвід та виклики», «Особливості духовно - морального виховання дітей в сім'ї»;*
- *тематичні консультації: «Педагогіка примирення», «Формування свідомості»;*
- *лекції з педагогіки та психології «Особистість дитини формується в її оточенні» (спільно з шкільним практичним психологом), «Про покарання та заохочення дітей в сім'ї»;*
- *педагогічні практикуми з розгляду різних ситуацій виховання дітей в сім'ї і школі: «Біблійні тлумачення проблеми стосунків батьків та дітей», «Як навчитись розуміти дитину»;*
- *день відкритих дверей.*

❖ **Забезпечення участі батьків у життєдіяльності класного колективу:**

- Клуб «Батьківська академія»;
- колективні творчі справи «День спонтанного прояву доброти», «Крок до милосердя»;
- свята «Народ скаже, як зав'яже»(вечір гумору),
- концерти, присвячені Дню захисника Вітчизни, Жіночому дню, Дню захисту дітей ;
- дні здоров'я;
- відвідування театрів, музеїв;
- спільна організація та проведення походів, поїздок та подорожей;
- допомога у ремонтних роботах та естетичному оформленні кабінету;
- «День добрих справ» (спільна трудова діяльність батьків, дітей, вчителів).

❖ **Педагогічна взаємодія із батьківською радою класу:**

- вибір батьківської ради,
- допомога у плануванні та організації її діяльності,
- робота з сім'ями, які потребують педагогічної допомоги,
- установа зв'язків з шефами, громадськістю, лікарями, депутатами з метою створення благодатного життя в рідному селищі;
- створення території не насилля.

❖ **Індивідуальна робота з батьками:**

- індивідуальні бесіди з батьками,
- спільне визначення перспектив розвитку учня;
- педагогічні консультації;
- - індивідуальні доручення.

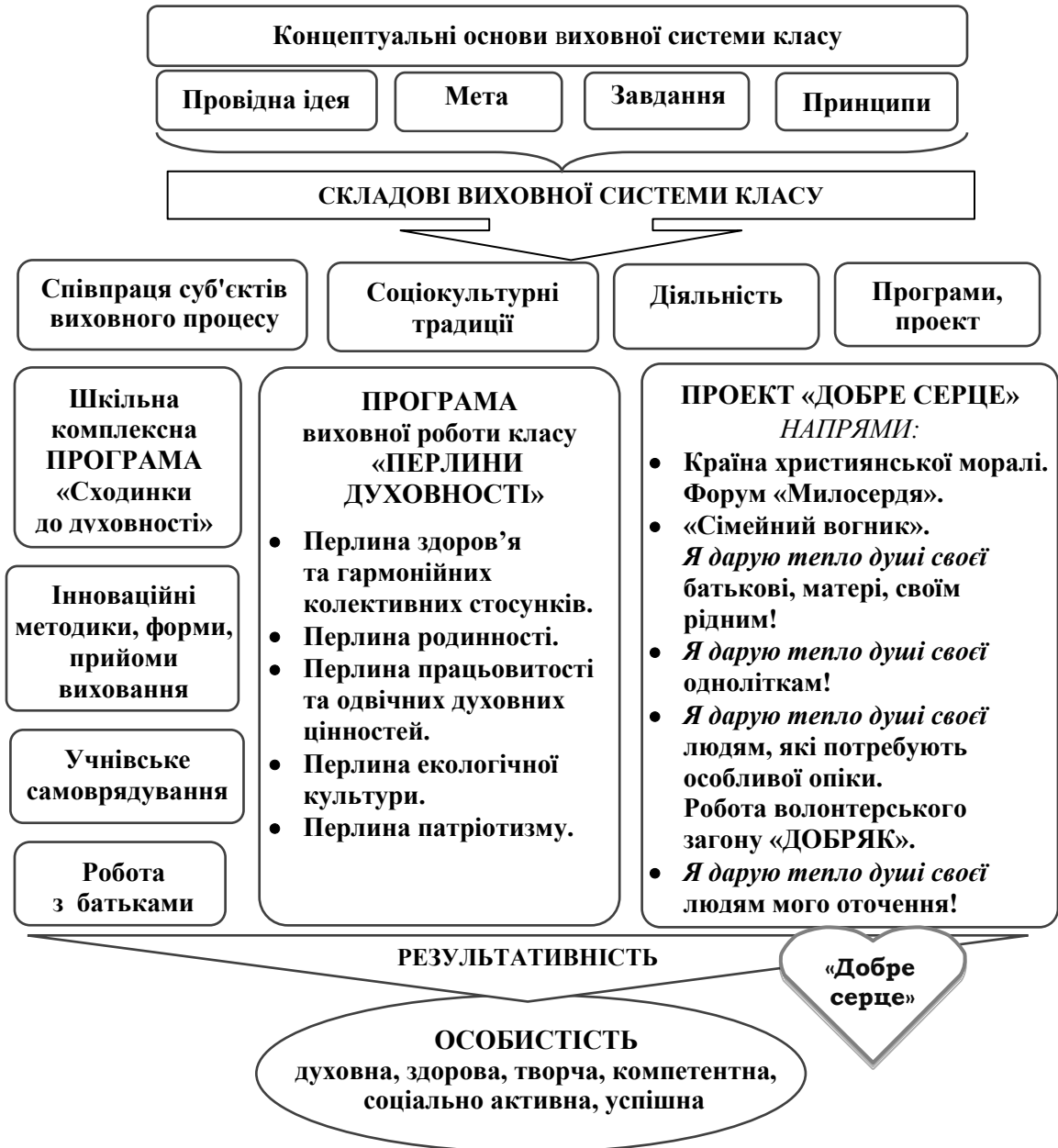
❖ **Інформування батьків про хід і результати навчання, виховання і розвитку учнів:**

- тематичні та підсумкові батьківські збори;
- індивідуальні та групові консультації;
- спільна робота з щоденниками учнів;
- інформування батьків щодо ведення щоденників спостережень за процесом розвитку учня;
- надання інформації про ведення рейтингових таблиць результатів їх навчальної діяльності;
- інформування батьків щодо відвідування дітьми гуртків та секцій.

Виховні досягнення:

- ⇒ засвоєння соціального досвіду та традицій своєї родини та позитивного досвіду інших родин;
- ⇒ сформованість теплих, довірливих безконфліктних стосунків в родині;
- ⇒ набуття навиків співпраці в ім'я допомоги ближньому;
- ⇒ розвиток духовних якостей дітей та патріотизму на засадах родинного виховання;
- ⇒ сформованість умінь спільної діяльності.

**СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА МОДЕЛЬ
виховної системи класу
«СКАРБНИЦЯ ДУХОВНОСТІ»**

**ДІЄВІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ
ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ КЛАСУ**

Для забезпечення ефективної реалізації виховної системи класу «Скарбниця духовності» постійно здійснюється діагностичне вивчення особистості, класного колективу, батьківської спільноти, використовуючи різні методи та прийоми:

- спостереження;
- анкетування;
- тестування;
- опитування;
- аналіз продуктів творчості;
- бесіди;
- соціометричний вибір;
- рейтинг;
- аналіз карт здоров'я учнів;
- вивчення та характеристика класного колективу;
- моніторинг рівня вихованості учнів;
- моніторинг рівня сформованості духовних якостей.

Аналіз результативності роботи свідчить про підвищення рівня показників розвитку особистості та колективних відносин. Так, порівняльний моніторинг рівня вихованості учнів 6-го класу за два роки засвідчує, що порівняно з минулим роком зріс рівень їх громадської активності, почуття самостійності, бережливості, працелюбності. Позитивним є те, що знизився рівень агресивності та тривожності учнів.

Таблиця 1.

Моніторинг рівня вихованості учнів 6-го класу

Рівні вихованості учні	5 клас 2012-2013 н. р.	6 клас 2013-2014 н. р.
Високий	27%	50%
Середній	47%	36%
Достатній	19%	14%
Низький	7%	-

За результатами моніторингу рівня сформованості духовних якостей учнів 6-го класу, можна стверджувати про те, що: в класі створено мікроклімат для розвитку духовних якостей учнів та їх творчих здібностей; кожна особистість зорієнтована на вдосконалення кращих загальнолюдських моральних цінностей (як власних, так і оточуючих); на даному етапі моделювання виховної системи в учнів сформовано духовні якості: доброзичливість, правдивість, співчуття, щедрість, чуйність, толерантність, порядність; підвищилася соціальна активність дітей, наполегливість у роботі над собою, самоорганізація.

Таблиця 2.

Моніторинг рівня сформованості духовних якостей учнів 6-го класу

№ з/п	Рівень сформованості духовних якостей	5 клас 2012-2013 н.р.	6 клас 2013-2014 н.р.
1	Виваженість	33%	43%
2	Відповідальність	40%	43%
3	Взаємоповага	33%	36%
4	Взаєморозуміння	47%	50%
5	Доброзичливість	47%	57%
6	Людяність	40%	43%
7	Мудрість	33%	36%
8	Об'єктивність	47%	57%
9	Порядність	53%	64%
10	Правдивість	47%	57%
11	Співчуття	40%	57%
12	Справедливість	47%	50%
13	Терпимість	53%	64%
14	Толерантність	40%	57%
15	Чесність	33%	50%
16	Чуйність	47%	64%

Організація виховної діяльності в класі за моделлю «Скарбниця духовності»
забезпечує:

⇒ створення у класі виховного середовища для гармонійного розвитку, особистісного зростання учнів та удосконалення дітьми своїх кращих духовних і моральних якостей та здібностей;

- ⇒ формування високоморальної, духовно розвинутої та соціально активної особистості, соціального захисту та захисту її прав;
- ⇒ соціальну орієнтацію учнів на головні цінності життя, соціокультурні традиції;
- ⇒ демократизацію стосунків у класному колективі на засадах учнівського самоврядування.

Аналіз моніторингових досліджень свідчить про результативність проведеної роботи та набуття певних здобутків:

- ↪ підвищилася згуртованість класу, розвинулось почуття єдиної команди;
- ↪ за результатами моніторингу учні класу, мають високий рівень вихованості; рівень сформованості духовних якостей;
- ↪ учні класу мають високий і достатній рівень навчальних досягнень;
- ↪ клас – активний пропагандист здорового способу життя;
- ↪ учні класу – учасники і переможці олімпіад, міжнародних конкурсів «Кенгуру», «Лелека»;
- ↪ всі учні класу відвідують гуртки за інтересами та спортивні секції;
- ↪ учні підготували і провели колективні творчі справи.
- ↪ активізувалась участь в трудових десантах, благодійних акціях, волонтерській роботі, акціях милосердя;
- ↪ клас – активний учасник загальношкільних заходів;
- ↪ учні є активними учасниками соціокультурних традицій смт Затока, приймають участь у проведенні заходів.

Отже, створена виховна система класу «Скарбниця духовності» сприяє формуванню гармонійної особистості учнів, розвиває їх творчий потенціал, життєву компетентність, створює умови для формування духовно багатого світу дітей, щоб паростки людяності й добра, гуманізму й справедливості, ввічливості й порядності, милосердя й терпіння обов'язково дійти до серця кожної дитини і в ньому проросли.

Організаційно забезпечуючи виховну діяльність класу на засадах співпраці, співтворчості з педагогічним колективом, батьками й взаємодії з громадськістю, прагну, щоб формування суспільної свідомості дітей, їх громадянської позиції, духовності та культури здійснювалось у відповідності з потребами нашого суспільства у відновленні високої моральності, загальнолюдських духовних ідеалів, гуманізації, демократизації суспільного життя та в інтересах суверенної України.

Сьогодні у навчальному закладі – *Школі культури здоров'я «Духовність, Здоров'я, Гармонія – Благодатне життя»* формується світоглядна позиція та ціннісні орієнтації справжнього громадянина нашої держави, учням надаються широкі можливості для опанування основами наук, багатством духовних скарбів національної та світової культури, створено умови для вільного і гармонійного розвитку.

Сподіваюсь, що набуті моральні якості діти понесуть у доросле життя і будуть розвивати свої духовні здібності, а наше суспільство буде духовно оновлюватись.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Акімова О. В. Розвиток самодостатньої особистості, її соціалізація // Наша школа. – 2006. – № 2-3.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник. К. : Либідь, 2008. – 348 с.
3. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти // Освіта і управління. – 2005. Т. 8 – С. 7-21.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал : Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. 3-тє вид. / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Навч. посіб. – К.: Академвидав. 2004. – 230 с.
6. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 224 с.

7. Інноваційність виховного процесу у сучасному освітньому просторі: теоретичні основи та досвід творчих класних керівників Одещини / Упоряд. О. І. Чешенко. – Одеса, 2012. – 197 с.
8. Русова С. Ф. Виховний ідеал Г. С. Сковороди. / Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: Науково-методичний посібник / За ред. В. Г. Слюсаренка, О. В. Проскури. – К. : ІЗМН, 1998. – 196 с.
9. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: У 2-т. – К., 1973.
10. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
11. Сухомлинський В. О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. / Шлях освіти. 1996. – № 1.
12. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К., 1978.
13. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. – К., 1974.
14. Фокіна Т. В. Програма самовдосконалення особистості учнів «Вчитися жити в сучасному світі» (для учнів 6-11 класів). / Т. В. Фокіна. – Одеса, 2012. – 76 с.
15. Химинець В. В. Інновації в сучасній школі / В. В. Химинець. – Ужгород: Інформ.-вид. центр ЗППО, 2004. – 168 с.
16. Чешенко О. І. Основні аспекти здоров'язбережувальної роботи у середовищі навчального закладу // Наша школа. – 2013. – № 4. – С. 35-40.
17. Чешенко О. І. Проектування виховної діяльності: досвід та тенденції розвитку // Директор школи. – 2010. – № 48. – С. 21-25.
18. Шуляк Т. М. Гармонійний розвиток особистості дитини – головна мета заснування класу – родини «Віра» // Наша школа. – 2005. – № 5.
19. Шумовецька І. М. Становлення особистісної зрілості та життєвої компетентності учнів. Виховна система класу // Школа / для заступників і не тільки. – 2011. – № 7. – С. 91-96.
20. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання та виховання учнів. Навч.-метод. збірник. Інтерактивні вправи та ігри. Адміністратору школи. Основа. – 2010. – С. 85-142.
21. Ягоднікова В. В. Теорія та методика виховання лідерів. Навчальний посібник. / В. В. Ягоднікова. – Одеса., 2010 – 231 с.

Адреса передового досвіду: Затоківська загальноосвітня школа № 9 І-ІІІ ступенів м. Білгорода-Дністровського Одеської області – навчальний заклад Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю з 2012 року, «Освітньо-інформаційний центр з розвитку обласної мережі шкіл сприяння здоров'ю» (2012).

Адреса: 67772, вул. Заріпова, 2, смт Затока, м. Білгород-Дністровський, Одеська область, Україна.

Телефон: (04849)-71-240; (04849)-71-355

E-mail: Затоківська ЗОШ z-uvk@ukr.net